

ramme har vært forsvarlig (eksemplifisert ved granskinger av Fritz Moen-saken, mulig misligheter i Oslo kommune eller Lillehammer-drapet).

Denne avgrensningen har sine problemer, ettersom ordet «gransking» i dagligtale anvendes vesentlig bredere. Forfatteren, som er professor i rettsvitenskap, erkjenner at betegnelsen ikke er entydig og påpeker også at det foreløpig ikke finnes lovverk som regulerer området. Avgrensningen oppleves likevel som nyttig. Når styret i en institusjon starter undersøkelser, ligger dette i de fleste tilfeller innen det tilsyn og kontrollarbeid som et styre er pålagt gjennom sin instruks. Slike undersøkelser utføres som oftest av ansatte, eventuelt supplert med eksperter på særskilte områder. Gransking dreier seg om vesentlig mer alvorlige forhold og kjennetegnes ved at de som utfører arbeidet skal være uavhengige av institusjonen og at andre enn granskingsutvalget har ansvaret for oppfølging av utvalgets rapport.

Denne er ingen lett tilgjengelig bok for ikke-jurister. Målgruppen er jurister, og teksten er tung og særdeles detaljert inndelt i titler, undertitler, punkter og underpunkter som jurister liker så godt. Likevel er boken av interesse også for andre, og særlig ledere på høyt nivå i store institusjoner. Når en situasjon oppstår som fordrer gransking, er det lett å trå feil. Mye kunne blitt annerledes hvis de som styrte Valla-saken, hadde lest denne teksten på forhånd. Innledningskapitlet og kapitlet som drøfter etablering av granskingsutvalg er særlig leseverdige for ikke-jurister. Som dekanus ved Det medisinske fakultet satt jeg sentralt i granskingen av forskningsskandalen begått av Jon Sudbø, og nikker gjenkjennende til de situasjoner og avveininger som forfatteren gjør. Hensynet til tillit og rettsikkerhet står helt sentralt i vurderingen av om man skal iverksette det store apparatet som en gransking innebærer.

Boken inneholder en oversikt over 68 granskingsrapporter avgitt i perioden 1945–2008. Det er litt uklart om dette er et utvalg blant – eller en fullstendig opplisting av – rapporter som fyller forfatterens definisjon av gransking. Her finnes det imidlertid bare tre eksempler på granskinger knyttet til helsevesenet. Det er Reitgjerdet-rapporten fra 1980, Sudbø-saken fra 2006 og rapporten fra utvalget som gjennomgikk meningokkforkjøret fra 2007.

Jeg tror helsevesenets ledere bør forberede seg på flere granskinger i årene som kommer. Da bør denne boken fiskes ned fra bokhyllen før arbeidet settes i gang.

Stein A. Evensen

Fakultetsdivisjon Rikshospitalet
Universitetet i Oslo

God lærebok om forskningsfusking

Wells F, Farthing M, red.

Fraud and misconduct in biomedical research
300 s, tab, ill. 4. utg. London: RSM Press, 2008.
Pris GBP 45
ISBN 978-1-85315-786-8

Finnes det statistiske metoder som kan hjelpe til med å avsløre fusking med data i vitenskapelige arbeider? Hvilke strikte prosedyrer bør følges i overvåkingen av legemiddelutprøvinger? Hvor avhengig er avsløring av misligheter innen forskningen av varslere (whistleblowers) og hvor ille har det vanligvis gått dem?

Denne boken gir svar på disse og mange andre spørsmål. Den er nå kommet i 4. utgave, med 15 bidragsyttere fra Europa og fire fra USA. I forordet lanseres den som en «standard text», men også som en nyttig referansekilde for dem som har ansvar for å undervise i forsknings- og publikasjonsetikk. Dessuten fungerer den som guide for dem som skal følge opp beskyldninger om misligheter.

Det er fascinerende hvor vanskelig det har vært å bli enig om hva som er forskningsfusking. Følgende definisjon av «misconduct» ble lansert i USA i 1989, under kongressens påtrykk: «Fabrication, falsification, plagiarism or other practices that seriously deviate from those that are commonly accepted within the scientific community for proposing, conducting or reporting research.» Motstanden skulle vise seg å bli heftig, spesielt fra forskerhold, slik at «or other practices» måtte sløyfes, etter årelang strid. Men her i Norge har vi tatt med dette tillegget, selv om det kan føre til tolkingsvansker. I lov om behandling av etikk og redelighet i forskningen (forskningsetikkloven) står det: «og andre alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis som er begått forsettlig eller grovt uaktsomt i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning». Det betyr likevel at «snusk» i form av brudd med Vancouver-reglene, misvisende presentasjon av forskningsfunn, doble og oppsplittede publikasjoner (salamipublikasjoner) nok oftest faller utenfor lovens virkeområde.

Jane Barrett (s. 272) sammenfatter mye av det viktigste når hun påpeker at regler og retningslinjer bare er nyttige hvis de vedlikeholdes, anvendes, gir klare anvisninger til varslere om hvordan de skal gå frem, og dessuten fastslår at misligheter ikke vil tole-

res, men blir straffet. Å ikke ta affære når brudd med god vitenskapelig praksis mistenkes, er i seg selv brudd med god vitenskapelig praksis.

Mesteparten av boken er lettlest og interessant, men noen kapitler blir for tekniske for en vanlig leser. Boken er godt oppdatert, men den siste utviklingen her i landet, med forskningsetikkloven (2007) og helseforskningsloven (2009), er ikke kommet med. Den har nyttige tabellariske oversikter. Siden målgruppen sies å inkludere også ferske forskerstuderenter og etablerte forskningsveiledere, er det fristende å etterlyse kasuistikker (cases), hvis utredning ikke skal være enkle, men kunne by på interessante diskusjoner i ph.d.-utdanningens etikkinnslag.

Jeg skulle tro de fleste norske lesere kunne klare seg lenge med det som sies om emnet i *Forskningshåndboken* (1), lærebøkene som brukes i grunnkursene i ph.d.-utdanningen ved de medisinske fakultetene, etikkbiblioteket (2) og rapporten om misligheter og irregulariteter som i år kom fra Universitets- og høgskolerådet (3).

Haakon Breien Benestad

Avdeling for fysiologi
Universitetet i Oslo

Litteratur

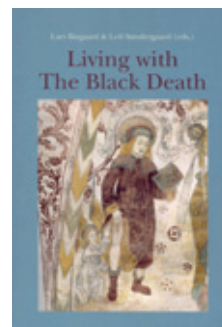
1. Carlsen KC, Staff A, red. *Forskningshåndboken: fra idé til publikasjon*. 3. utg. Oslo: Ullevål universitetssykehus, 2007.
2. *Forskningsetisk bibliotek*. De nasjonale forskningsetiske komiteer. www.etikkom.no/FBIB (9.11.2009).
3. *Misligheter og irregulariteter i UH-sektoren: en kartlegging med forslag til forebyggende tiltak*. Rapport fra arbeidsgruppe nedsatt av Universitets- og høgskolerådet. Oslo: Universitets- og høgskolerådet, 2009. www.uhr.no/aktuelt_fra_uhr/misligheter_og_irregulariteter_i_uh-sektoren (9.11.2009).

Blandet om pest

Bisgaard L, Søndergaard L, red.

Living with the black death

233 s, tab, ill. Odense: Syddansk
Universitetsforlag, 2009. Pris DKK 198
ISBN 978-87-7674-389-5

En epidemi av byllepest kom til Hongkong fra andre deler av Kina sommeren 1894. Den ansvarlige bakterien ble raskt identifisert av sveitseren Alexandre Yersin (1863–1943) og kalles i dag *Yersinia pestis*. I sin første publikasjon om funnet hevdet Yersin at han ikke bare hadde

funnet årsaken til den pågående epidemien, men at han også hadde identifisert årsaken til pestepidemiene i Europa i middelalderen og i tidlig nytid. Epidemien spredde seg i løpet av ti år fra Hongkong først til India og senere til alle bebodde kontinenter.

I området rundt Bombay (Mumbai) ble det vist at sykdommen smittet fra svarte rotter (*Rattus rattus*) til mennesker ved hjelp av rotteloppen *Xenopsylla cheopis*. Denne smittmekanismen ble allment godtatt først av medisiner og biologer, senere av historikere som forklaring også på utbredelsen av middelalderens pestepidemier. De siste 25 år har imidlertid enkelte biologer presentert argumenter mot Yersins hypotese om at middelalderens pester og moderne pest er samme sykdom. Historikere ble for alvor interessert i denne diskusjonen etter at den amerikanske historikeren Samuel K. Cohn publiserte sin bok om temaet i 2002 (1).

Danske historikere arrangerte et symposium i Odense i 2004 med Samuel Cohn som hovedforedragsholder. Boken *Living with the black death* presenterer sju av foredragene fra symposiet samt tre artikler som er skrevet etterpå. Norske historikere er representert ved Ole Georg Moseng. Dessverre er ikke Cohns innledningsforedrag med. En leser som ikke kjenner Cohns argumentasjon, vil derfor ha noen vanskeligheter med å følge diskusjonen i et par av artiklene.

Artiklene er av svært vekslende kvalitet. Et par er skjemma av grove feil i den biologiske informasjonen. Manfred Vasold skriver for eksempel at moderne pest (i motsetning til middelalderens pestepidemier) ikke kan angripe hund, katt, esel, sau og gris. Det er imidlertid godt dokumentert både fra epidemiiske utbrudd etter 1900 og fra laboratorieforsøk at *Yersinia pestis* kan infisere alle disse artene. Mosengs artikkel er blant de bedre, selv om han velger ikke å ta standpunkt til hovedspørsmålet: Var middelalderens pester og moderne pest samme sykdom?

For meg er den mest interessante artikkelen i samlingen Lisa Gerda Knudsens detaljerte beskrivelse av utbredelsen av pest over Sjælland, Lolland, Falster og Møn i årene 1653–57. Fra denne perioden finnes kirkebøker som Knudsen har kunnet benytte. Hun viser klart at spredningsmønsteret ikke er langs en gradient fra København, slik man ville vente hvis sykdommen ble spredd med rotter eller ville dyr, men at sykdommen hopper tilfeldig mellom kirkesognene over hele femårsperioden.

Det er vanskelig å gi en generell anbefaling av denne boken. For leger med god kjennskap til den pågående diskusjonen om årsaksforhold og smittmekanismer for tidligere tiders pestepidemier vil 2–3 av artiklene være av stor interesse.

Lars Walløe
Avdeling for fysiologi
Det medisinske fakultet
Universitetet i Oslo

Litteratur

1. Cohn SK. *The black death transformed: Disease and culture in early renaissance Europe*. London: Arnold Publishers, 2002.

Tilværelsens utholdelige tilfeldigheter

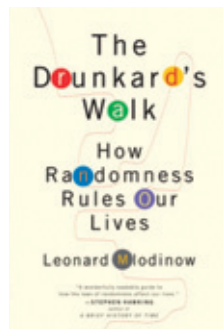
Mlodinow L.

The drunkard's walk

How randomness rules our lives. 252 s, tab, ill. New York, NY: Vintage/Anchor Books, 2009.

Pris USD 15

ISBN 978-0-307-27517-2

Dette er ikke en bok om alkoholisme eller gangforstyrrelser. Tilfeldigheter spiller en mye større rolle i vår tilværelse enn det de fleste av oss er villig til å innse. Det er jo slik at vi som leger i svært mange sammenhenger konfron-

teres med begrepene sannsynlighet og risiko. Hensikten med denne boken er å gi leseren en kort og underholdende innføring i de matematiske lover for sannsynlighet.

Forfatteren er en ikke ukjent amerikansk fysiker som underviser ved Caltech i Los Angeles. Han har publisert en rekke populærvitenskapelige artikler, blant annet sammen med Stephen Hawking. Kanskje det er fordi han også har vært manusforfatter for TV-seriene *MacGyver* og *Star Trek* at han så godt evner å presentere de ganske avanserte resonnerement for mange psykologiske illusjoner som får oss til å feiltolke verden omkring oss.

Gjennom ti kapitler tar han utgangspunkt i en rekke anekdoter og eksempler, alt fra vineksperters «vitenskapelige» vurderinger, via sportsresultater, til økonomi. Også finansanalytikerens forsøk på å fremstå som profeter innen et område som grunnleggende styres av tilfeldigheter, og dermed ikke kan forutses, levnes liten ære. Sett på bakgrunn av finanskrisen er dette derfor underholdende lesing! Likevel er det kanskje det siste kapitlet som er mest spennende, idet forfatteren her diskuterer bl.a. hvordan vi som mulige ofre for så vel ulykker som tilfeldig suksess, likevel ikke må ende opp som nihilister.

Språket er lettfattelig og greit, og det er en rekke oppdaterte og spennende referanser samt et omfattende stikkordregister.

Undertegnede vil derfor absolutt anbefale kolleger å bruke noen timer og kroner på denne underholdende og lærerike boken. Den er like relevant for den som har sitt daglige virke innen academia som i klinisk

praksis. Det eneste man risikerer er å bli mer opplyst og skeptisk til oppleste sannheter – og det kan jo være nyttig i seg selv!

Guttorm Brattebø

Akuttmedisinsk seksjon
Haukeland universitetssykehus

I folkeopplysningens tjeneste

Hetland JG.

Syn for alle

150 s, ill. Oslo: Jens G. Hetland, 2009.

Pris NOK gratis

ISBN 82-584-0228-5

I forordet til nettboken *Syn for alle* (www.pupileyes.com) kan man lese at målgruppen er alle som er opptatt av eget eller andres syn, og at den er aktuell for helseøstre, sykepleiere, lærere og andre yrkesgrupper i sosial- og helsetjenesten. Innholdet er systematisk og kronologisk strukturert, slik at det starter med øyefunksjon hos nyfødte og avslutter med øyesykdommer som rammer eldre. Praktisk nyttige underkapitler er innlemmet, f.eks. om hvordan undersøkelsen foregår hos en øyelege, informasjon om førerkortforskriftene og om hjelpemiddelsentralene.

Forfatteren er dyktig til å forklare hvordan synssansen fungerer og hvordan refraksjonsavvik kan bli korrigert med briller, kontaktlinser og moderne laserkirurgi. Språket er lettfattelig og burde være uproblematisk å forstå også for lesere uten medisinsk bakgrunn. Faguttrykkene introduseres på en lesevennlig og instruktiv måte. Forfatteren kommer ofte med interessante eksempler fra øyemedisinens historie, noe som helt sikkert vekker leselysten hos den jevne leser.

For en fagmann kan det av og til være vanskelig å begrense seg når man skal skrive om noe man interesserer seg for. I forhold til den definerte målgruppen synes undertegnede at forfatteren noen steder er for detaljert. At kapitlet om grå stær omfatter 22 sider, er et eksempel på dette.

Dessverre har boken noen vesentlige mangler. Gitt de siste års fokus på behandlingen og forståelsen av folkesykdommen aldersrelatert maculadegenerasjon, burde det vært skrevet et eget kapittel om denne sykdommen. Øyesykdommer ved diabetes mellitus er også oversett. Kapitlet om medikamentell behandling av glaukom bør oppdateres. Fordelen med en nettbok er at man kan fornye den ofte. Hvis *Syn for alle* blir oppdatert og får utbedret sine mangler, vil den være til nytte for flere.

Jon Ståle Ritland

Augeavdelinga
Ålesund sjukehus